

SHARQSHUNOSIK
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ
ORIENTAL STUDIES

3

2024

ILMIY JURNAL
ISSN 2181-8096

SHARQSHUNOSLIK ВОСТОКОВЕДЕНИЕ ORIENTAL STUDIES

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI ILMIY JURNALI

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ ТАШКЕНТСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

SCIENTIFIC JOURNAL OF THE TASHKENT STATE UNIVERSITY
OF ORIENTAL STUDIES

№ 3, 2024

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Toshkent shahar matbuot va axborot boshqarmasi ro'yxatidan
qayta o'tgan (№ 02-0053, 26.09.2014-y – ISSN 2181 – 8096)

Bosh muharrir – Rixsiyeva Gulchehra Shavkatovna
filologiya fanlari nomzodi, professor

Tahrir hay'ati

D. Sayfullayev	<i>tarix fanlar doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)</i>
D. Muxiddinova	<i>filologiya fanlari doktori (mas'ul kotib)</i>
A. Mannonov	<i>filologiya fanlari doktori, professor</i>
R. Xodjayeve	<i>filologiya fanlari doktori, professor</i>
Sh. Shomusarov	<i>filologiya fanlari doktori, professor</i>
Q. Omonov	<i>filologiya fanlari doktori, professor</i>
U. Muxibova	<i>filologiya fanlari doktori, professor</i>
X. Xamidov	<i>filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)</i>
B. Abdulhalimov	<i>tarix fanlari doktori, professor</i>
A. Xodjayev	<i>tarix fanlari doktori, professor</i>
M. Is'hoqov	<i>tarix fanlari doktori, professor</i>
A. Doniyorov	<i>tarix fanlari doktori, professor</i>
X. Fayziyev	<i>tarix fanlari nomzodi, dotsent</i>
D. Xodjimuratova	<i>tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)</i>
Sh. Yovqochev	<i>siyosiy fanlar doktori, professor</i>
N. Abdullayev	<i>siyosiy fanlar doktori, dotsent</i>
A. Vahobov	<i>iqtisod fanlari doktori, professor</i>
R. Abdullayev	<i>iqtisod fanlari doktori, professor</i>
I. Mavlanov	<i>iqtisod fanlari doktori, professor</i>
R. Bahodirov	<i>falsafa fanlari doktori, professor</i>
E. Izzetova	<i>falsafa fanlari doktori, professor</i>
G. Glizon	<i>AQSHning New Mexico universiteti professori</i>
A. Shonazarova	<i>AQSHning Kolumbiya universiteti professori</i>
Ono Masaki	<i>Yaponiyaning Tsukuba universiteti professori</i>
Li Dji In	<i>Koreya Respublikasining Xankuk chet tillar universiteti professori</i>
V. Mesamed	<i>Isroilning Quddus universiteti professori</i>
A. Gurer	<i>Turkiyaning Anqara universiteti professori</i>
A. Vorobyev	<i>Rossiya Fanlar akademiyasi, Sharqshunoslik instituti katta ilmiy xodimi</i>
G. Avda	<i>Misir Arab Respublikasining Helvon universiteti professori</i>
S. Kurayim	<i>Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)</i>
A. Tohir	<i>Misir Arab Respublikasining "Al-Hivar" siyosiy tadqiqotlar markazi direktori</i>
H. Baydemir	<i>Turkiyaning Otaturk universiteti professori</i>

Nashrga tayyorlovchilar:

J. Ismoilov, A. Ziyodov, Sh. Askarova, L. Xamdamzoda, H. Sulaymonova

Jurnal doktorlik dissertatsiyalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi
lozim bo'lgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga O'zbekiston Respublikasi
Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan kiritilgan.

e-mail: nashriyot@tsuos.uz
web-site: www.tsuos.uz

MUNDARIJA / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ADABIYOTSHUNOSLIK// ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ // LITERATURE

Ochilov O. Hu Shi til islohotlarining zamonaviy xitoy she'riyati shakllanishidagi ahamiyati	5
Yuldasheva X. Milliy identifikatsiya arab adabiy personaji timsolida.....	17
Sharaxmetova M. “Boburnoma”ning urducha tarjimasida milliy koloritning berilishi	23

TILSHUNOSLIK VA TARJIMASHUNOSLIK //

ЯЗЫКОЗНАНИЕ И ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ //

LINGUISTICS AND STUDY OF TRANSLATION

Sodiqov Q. Qoraxoniylar davri asarlarida ishlatilgan tilshunoslik atamaları.....	34
Umarova M. Yakubova Sh. Tarjimashunoslikda “Milliy kolorit” tushunchasi masalalari	54
Jumaniyazov M. «Kifayatu-n-nahv fi ilmi-l-e'rāb» va «Al-Unmuzaj» asarining qiyosiy tadqiqi.....	64
Abdurahmonova M. Hindistonda fanlarni o'qitishda interfaol usullarni qo'llash tajribasi.....	83
G'iyosov B. Xitoy ta'lim muassasalari tomonidan tuzilgan ta'lim shiorlarining leksik-semantik tasnifi	90

MANBASHUNOSLIK VA TARIXSHUNOSLIK //

ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ И ИСТОРИОГРАФИЯ //

SOURCE STUDIES AND HISTORIOGRAPHY

Karimov A. Xitoyning amaliy san'ati Dzyandjining rivojlanish bosqichlari.....	105
Faromarzi F, Vohidova M. Mirzo Muhammad Rahimbek va uning “Esdaliklar” asari	116
Xubbaliyeva M. “Du Huanning borgan joylari xotirasi” sayohatnomasida Markaziy Osiyo.....	133

XALQARO MUNOSABATLAR VA SIYOSAT //

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И ПОЛИТИКА //

INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICS

Ulug'ov N., Saidolimov S. Siyosiy nutq va uning jamoatchilikka ta'siri	146
Sadibaqoyev H. AQSHning Janubiy-Sharqiy Osiyodagi ittifoqchilari va ular bilan munosabatlarning strategik ahamiyati	156
Abdullayev J. Markaziy Osiyo davlatlari diplomatik munosabatlarining zamonaviy tarixi.....	170

Güngör Şahin, İsmail Polat. The Role of Energy Security in the Case of Kazakhstan – People’s Republic of China Relations.....	182
Normayeva M. Siyosiy ishtirok va ayollarning siyosiy faolligiga ta’sir etuvchi omillar (Turkiya Respublikasi misolida)	202
Medihanur Argali. Cultural Diplomacy: Fraternal Ties Between Uzbekistan and Azerbaijan	214
Bekdurdiev G. Xalqaro munosabatlarda “Yashil nazariya” asoslari va unga doir yondashuvlar	235
Gafarov I. Strategic approaches of Russia and China vis-a-vis Central and South Asia	249
Xodjayev L. Xalqaro munosabatlar sohasi mutaxassislarini kasbiy tayyorlashda xorijiy tilni o’rgatishning xususiyatlari.....	262
Abdurasulov J. Xalqaro munosabatlarda geosiyosiy vaziyatlar hamda Markaziy Osiyo mintaqasida barqarorlikni ta’minlashning zamonaviy holati	276

FALSAFA // ФИЛОСОФИЯ // PHILOSOPHY

Raxmonov A. Abu Yusufning “Kitob al-xaroj” asarida xalq farovonligi g’oyasiining aks etishi	293
Mavrulova M. Sharq mutafakkir-allomalari shaxs madaniy-ma’naviy ehtiyojlarini shakllantirish to’g’risida.....	307

21. أبو بشر سيبويه إمام النحاة . كتاب سيبويه فى النحو. مكتبة الخانجي بالقاهرة. 1988م. ص 439.
22. صلاح الدين الزعبلوي. الدراسات فى النحو. المكتبة الشاملة . ص 288.
23. ضياء الدين المكي الخوارزمي. المناقب. تحقيق الشيخ مالك المحمودي. مؤسسة النشر الإسلامى . بقم المشرفة. ربيع الثانى 1414هـ. ص 406.

ABDURAHMONOVA MUHAYYO

f.f.n., dotsent, TDSHU

HINDISTONDA FANLARNI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARNI QO'LLASH TAJRIBASI

Annotatsiya. Maqolada butun dunyoda multimedia texnologiyalari o'quv jarayonini axborotlashtirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida dasturiy-metodik ta'minlash, moddiy-texnik bazani takomillashtirish, shuningdek, professor-o'qituvchilar malakasini oshirish uchun mazkur zamonaviy axborot texnologiyalarini ta'limga muvaffaqiyatli tatbiq etish xususida so'z boradi. Informatsion texnologiyalar rivojlangan davlatlarning ta'lim tizimidagi eng e'tiborli jihatlardan biri bo'lib, bu ularning ta'lim jarayoni samaradorligiga katta hissa qo'shadi. Ayniqsa, informatsion virtual ta'lim ta'lim jarayonining sifat xususiyatini ta'minlashda alohida o'rin tutadi. Maqoladagi asosiy vazifa – Hindiston universitetlarida virtual–ta'lim texnologiyasi zamirida qo'llanilayotgan ilg'or ta'lim texnologiyalari va pedagogik mahorat, ta'lim jarayonlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash, o'quv jarayonini tashkil etishning zamonaviy ushblari bo'yicha so'nggi yutuqlar, pedagogning kasbiy kompetentligi va kreativligi, global Internet tarmog'i, multimedia tizimlari va masofadan o'qitish usullarini o'zlashtirish bo'yicha yangi bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish yo'llarini yoritishdir.

Kalit so'z va birikmalar: multimedia texnologiyalari, o'quv jarayonini axborotlashtirish, dasturiy-metodik ta'minlash, moddiy-texnik baza, zamonaviy axborot texnologiyalari, informatsion texnologiyalar, ta'lim jarayoni samaradorligi, informatsion virtual ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, pedagogning kasbiy kompetentligi va kreativligi, global Internet tarmog'i, multimedia tizimlari, masofadan o'qitish usullari.

Abstract. The article deals with multimedia technologies, which are one of the promising areas of informatization of the educational process in the world, and the successful implementation of these modern information technologies in education makes it possible to use software and methods, improve the material and technical base, as well as improve the qualifications of professors and teachers. Information technology is one of the most important aspects of the educational system of developed countries, which greatly contributes to the effectiveness of their educational process. In particular, information virtual education plays a special role in ensuring the quality of the educational process. The main objective of the article is to analyze advanced educational technologies used in Indian universities and evaluate lessons

based on virtual educational technologies, the use of information and communication technologies in the educational process, the latest achievements of modern methods of organizing the educational process, professional competence and creativity of the teacher, the global Internet, multimedia systems and methods of teaching new knowledge, skills and competencies.

Keywords and expressions: multimedia technologies, informatization of the educational process, software and methodological support, material and technical base, modern information technologies, information technologies, efficiency of the educational process, informative virtual education, information and communication technologies, professional competence and creativity of the teacher, global Network Internet, multimedia systems, distance learning methods.

Аннотация. В статье речь идет о мультимедийных технологиях, которые являются одним из перспективных направлений информатизации образовательного процесса в мире, и успешное внедрение этих современных информационных технологий в образование дает возможность программного обеспечения и методов, улучшения материально-технической базы, а также повышению квалификации профессоров и преподавателей. Информационные технологии – один из важнейших аспектов образовательной системы развитых стран, который во многом способствует эффективности их образовательного процесса. В частности, информационное виртуальное образование играет особую роль в обеспечении качества образовательного процесса. Основная задача статьи – проведение анализа передовых образовательных технологий, используемых в университетах Индии оценки уроков, основанные на виртуальных образовательных технологиях, использовании информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе, новейших достижениях современных методов организации учебного процесса, профессиональной компетентности и креативности педагога, глобальной сети Интернет, мультимедийные системы и способы обучения новым знаниям, навыкам и компетенциям.

Ключевые слова: мультимедийные технологии, информатизация образовательного процесса, программно-методическое обеспечение, материально-техническая база, современные информационные технологии, информационные технологии, эффективность образовательного процесса, информативное виртуальное образование, информационно-коммуникационные технологии, профессиональная компетентность и креативность педагога, глобальный Сеть Интернет, мультимедийные системы, методы дистанционного обучения.

Ta'lim va tarbiya jarayonini tubdan isloh qilish bugungi kunning dolzarb masalasi sifatida e'tirof etilar ekan, har birimizning zimmamizga ilm-u ma'rifatli kelajak avlodni tarbiyalashdek katta mas'uliyatni yuklaydi. Binobarin yurtboshimiz ilgari surayotgan tashabbuslar, amalga oshirayotgan keng ko'lamli islohotlar pirovardida ilmu ma'rifatli barkamol avlod bilan yurtimiz ravnaqining jahonga yuz tutib, o'zining mustahkam o'rniga ega bo'lishiga zamin yaratadi.

2012-yil 10-dekabrda PQ-1875-sonli "Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror chet tili ta'lim berish tizimini yuksaltirish, yosh avlodni zamon talablariga javob beradigan yetuk va tajribali mutaxassis qilib tarbiyalashdek ezgu maqsadga yo'naltirilgan. Unda

ta'lim tizimining jamiki jabhalarida chet tilini uzluksiz o'rganishni tashkil qilish, shuningdek, zamonaviy o'quv-uslubiy manbalar bilan ta'minlash evaziga o'qituvchilar malakasini oshirish, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va metodlaridan iste'foda qilgan holda o'qitishning ilg'or zamonaviy uslublarini tatbiq etish, yoshlarning chet tillariga bo'lgan qiziqish va intilishlarini yanada kuchaytirish va boz ustiga, chet tillarida erkin so'zlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish masalalari ko'tarilgan.

“Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Prezident qarori¹, “Oliy ta'lim muassasalarining rahbar hamda pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Prezident Farmoni², “Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Prezident qarori³ jamiyat hayotining barcha jabhalari uchun malakali mutaxassislar tayyorlash tizimini keyingi yuqori bosqichga olib chiqish uchun muhim qadam hisoblanadi.

Ilm-fan texnologiyalari takomillashgani sayin chet tillarini o'qitishning yangi imkoniyatlari va vositalari paydo bo'lmoqda. Butun dunyoda oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilari ilm-fan taraqqiyoti bilan hamqadam bo'lishga harakat qilmoqda, zero, talabalarni o'qitish usullariga yangicha qarash kun tartibidan tushmay kelmoqda.

Zamonaviy o'qitish nazariyasi va amaliyotining asosiy vazifasi talabalarning yangi bilimga ega bo'lishi va kelajakda ulardan amaliy faoliyatida muvaffaqiyatli foydalanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishdan iborat. Binobarin⁶ darsda interfaol usullardan yetarlicha foydalanish imkoniyatlari kengayib borishi buning isbotidir.

Chet tili, xususan, Sharq tillarini o'qitishning asosiy maqsadini anglagan holda o'qituvchi talabalarni o'zi o'rganayotgan tilda muloqotga jalb qilishi, guruhda rosmiyan til muhitiga kirish jarayonini tashkil qilishi kerak.

Sharq tillarini o'qitishning zamonaviy amaliyotida interfaol o'qitish usullari deganda, o'quvchilarning kognitiv va kommunikativ faoliyatini tashkil etishning alohida shaklini nazarda tutish darkor. Bunday o'qitish usullari erkin muloqot

¹Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг 10.12.2012 йилдаги “Чет тилларни ўрганиш тизimini янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1875-сон қарори.

²Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг 12.06.2015 йилдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ҳамда педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизimini янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сон Фармони.

³Ўзбекистон Республикаси Президентининг 20.04.2017 йилдаги “Олий таълим тизimini янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон қарори.

qilish, tegishli qaror qabul qilib, uni amalga oshirish qobiliyatiga ega ijtimoiy harakatchan shaxsni tarbiyalashga qaratilgan.

O'qitishda interfaol usullardan foydalanish samaradorligi uzoq vaqtdan beri o'rganilib, isbotlangan. Ma'lumki, interaktiv vositalar materialni o'zlashtirish darajasini 90% gacha oshirishga imkon beradi. Zamonaviy multimedia uskunalaridan foydalangan holda interfaol ta'lim usuli ko'proq bilim berish va talabalar e'tiborining zarur yo'nalishini shakllantirish uchun yangi imkoniyatlardan foydalanish imkonini beradi.

Bugungi kunda butun dunyoda multimedia texnologiyalari o'quv jarayonini axborotlashtirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Dasturiy-metodik ta'minlash, moddiy-texnik bazani takomillashtirish, shuningdek, professor-o'qituvchilar malakasini oshirish majburiyati zamonaviy axborot texnologiyalarini ta'limga muvaffaqiyatli tatbiq etish istiqbolini ko'rsatmoqda.

Informatsion texnologiyalar rivojlangan davlatlarning ta'lim tizimidagi eng e'tiborli jihatlaridan biri bo'lib, bu ularning ta'lim jarayoni samaradorligiga katta hissa qo'shadi. Ayniqsa, informatsion virtual ta'lim-ta'lim jarayonining sifat xususiyatini ta'minlashda alohida o'rin tutadi. Avvalo, virtual ta'lim texnologiyasi zamirida ilg'or ta'lim texnologiyalari va pedagogik mahorat, ta'lim jarayonlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash, o'quv jarayonini tashkil etishning zamonaviy uslublari bo'yicha so'nggi yutuqlar, pedagogning kasbiy kompetentligi va kreativligi, global Internet tarmog'i, multimedia tizimlari va masofadan o'qitish usullarini o'zlashtirish bo'yicha yangi bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Jahon miqyosida nazar solinsa, kompyuter grafikasi va dizayn juda keng darajada rivojlangan. Ular amalda allaqachon qo'llanilmoqda.

Binobarin, Hindiston va Pokistonning (bu davlatlarda urdu tili rasmiy til hisoblanadi) oily o'quv yurtlarida ham virtual ta'lim muhiti juda shakllangan.

Biz urdushunoslar kovid davrida va undan keyin ham on-line muhitida 3D texnologiyalari asosida qator xalqaro vebinarlarda ishtirok etdik. Bu mamlakatlarda o'quv jarayonini tashkillashtirish ham mobil ta'lim texnologiyalari Internet, ochiq ta'lim resurslari orqali yo'lga qoyilgan. Universitetlarda virtual ta'lim tizimi bevosita multemidia vositalari bilan chambarchas bog'liq. Bunda o'quv materiallari o'quvchilarga informatikaning dasturiy va texnikaviy vositalari asosida audio, video, matn, grafika va animatsiya effektlari asosida yetkazib beriladi. Multimedia talaba va o'rganuvchiga juda ajoyib imkoniyatlarni yaratib beradi. Bunda talaba chekkada turib, sust kuzatuvchi rolini bajarmaydi, balki u bu hodisalarda faol ishtirok etadi. Muloqot talaba uchun zarur tilda, birinchi navbatda, tovushli va videoobrazlar tilida bo'lib o'tadi.

Men Haydarobodning MANUU (Mavlono Ozod nomli Milliy Urdu Universiteti)da 1 oy mobaynida ilmiy-tadqiqot ishida qatnashdim. U yerdagi

o'qituvchilar darslarini kuzatdim. Avvalo, Wi-Fi tarmog'i sifati haqida. U kechayu kunduz to'xtovsiz ishlaydi. Darslar kompyuterda axborotning turli xil ko'rinishlari: rangli grafika, matn va grafikda dinamik effektlar, ovozlarning chiqishi va sintezlangan musiqalar, animatsiya, shuningdek, to'laqonli videokliplar, hatto videofilmlar namoyishi bilan uyg'unlashgan.

Ayniqsa, til darslarida multimediadan foydalanish o'quvchi ko'z o'ngida asarning jonli gavdalanishiga va xotirada tez va oson qolishiga yordam beradi. Darslarning multimedia imkoniyatlaridan foydalanib o'tilishi o'qituvchilarga bir qancha qulayliklar tug'diradi va mavzuni yaxshi o'zlashtirilishiga turtki bo'ladi. Chunki shu fanga mavzulashtirilgan ovozli dasturlar, rasmlar, harakatli yozuvlar (prezentatsiyalar), multiplikatsiya ko'rinishida yaratilgan filmlar, animatsiyalar bir tomondan, o'qituvchi uchun yangilik bo'lsa, ikkinchi tomondan, ta'lim oluvchilar uchun qiziqarli va diqqatini o'ziga jalb qiladi. Turli-tuman ko'rinishdagi katta hajmdagi axborotni bitta diskda saqlash imkoniyati mavjud. Bunda bir necha bobli matnlarni, minglab yuqori sifatli tasvirlarni bir necha soatga cho'zilgan film va roliklarni hamda tovushli axborotlarni sifati saqlangan holda foydalanish mumkin.

Multimedia – zamonaviy texnik va dasturiy vositalardan foydalangan holda interaktiv dasturiy ta'minot nazorati ostida vizual va audio effektlarning o'zaro ta'siri, ular matn, ovoz, grafik, fotosuratlar, videolarni bitta raqamli tasvirda birlashtiradi.

Hindistonning qator universitetlarida multimediali o'qitish texnologiyalari o'qitishning texnik vositalari va didaktik o'qitish vositalari – axborot tashuvchilaridan keng foydalaniladi. "Multimedia texnik vositalari axborotni (tovush va tasvirni) saqlash va qayta ishlash maqsadida analog, ya'ni uzluksiz, raqamli (diskret) shaklga o'tkazishni, shuningdek, ushbu ma'lumotni adekvat idrok etishi uchun teskari konvertatsiya qilishni ta'minlaydi"¹. Texnik multimedia o'quv qo'llanmalari ham keng qo'llaniladi, sababi ular "stereo ovoz kartasi, DVD / CD-ROM drayveri, stereo dinamiklar, mikrofon, video karta bilan jihozlangan multimedia kompyuter; televizion va radiodasturlarni qabul qilish imkonini beruvchi teletyunerlar va radiotyunerlar (televideniye va radio qabul qiluvchi moslamalar); raqamlashtirish uchun kompyuterga video tasvirlarni kiritish qurilmalari; videoregistrator yoki videokamera bilan ishlash uchun taxta; videokameralar va raqamli kameralar; telekonferentsiya va vizual aloqa uchun WEB-kameralar; turli xil ekranlar moslashuvchanlik, interaktivlik, multimedia ta'lim axborotlarining har xil turlarini birlashtirish kabi fazilatlariga ega"².

¹Nimavathi, V., &Gnanadevan, R. Effectiveness of multimedia programme in teaching science. Edutracks. New Delhi.Neelkamal. 2008. P. 27–29.

².Paul Kawachi, Ramesh Sharma, Sanjaya Mishra.Developing Materials and Choosing Media. Tamilnadu, India.2005. P.17.

Shuning uchun multimediani juda foydali va samarali ta'lim texnologiyasi deb aytishimiz mumkin.

Ta'limda multimedia texnologiyalaridan foydalanish an'anaviy ta'limga nisbatan quyidagi afzalliklarga ega: rangli grafika, animatsiya, tovush, gipermatnlardan foydalanishga imkon beradi. "Ushbu dasturiy muhitdan o'quv jarayonida foydalanish o'quv motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi, talabalarda qiziqish uyg'otadi, shuningdek, kompyuter grafikasi va dasturlash sohasida kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi"¹.

Tadqiqotchi olimlarning fikricha, ushbu texnologiyani o'quv materiallarini loyihalash uchun vosita sifatida tavsiya qilish doimiy yangilanish va unda interaktiv veb-elementlarni, masalan, testlarni joylashtirish imkonini beradi.

Multimedia texnologiyalaridan yana biri – Macromedia Flash texnologiyasi bo'lib, u so'nggi paytlarda juda mashhur bo'ldi. "Ushbu dasturiy muhitdan o'quv jarayonida foydalanish o'quv motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi, talabalarda qiziqish uyg'otadi, shuningdek, kompyuter grafikasi va dasturlash sohasida kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu texnologiyani o'quv materiallarini loyihalash uchun vosita sifatida tavsiya qilish imkonini beradigan xususiyatlar juda turli-tumandir"².

Flash texnologiyasi – vektor animatsiya texnologiyasi, ya'ni ekrandagi har bir obyektning sof matematik tavsifi, rastri grafiklardan farqli o'laroq, ijro etish uchun resurslarga juda oddiy, juda kam joy egallaydi va masshtablash va aylantirishda buzilmaydi. Flash dastlab chop etishga emas, ekranni ko'rishga qaratilgan va bu rasm sifatini fotografiyaga yaqinlashtiradi³.

Ta'limdagi multimediya ma'lumotlarining 70% dan ortig'ini ko'rish orqali, 30% dan kamini esa eshitish orqali idrok etganimiz sababli insonga ma'lumotni maksimal idrok etish imkonini beradi. Multimedia matn va grafik ma'lumotlar, video, audio, ovoz balandligini modellashtirish imkoniyatlari va interfaol vositalardan foydalangan holda ta'lim jarayoni ishtirokchilari uchun axborotga boy muhitni yaratish imkonini beradi. Bunda o'qituvchilar turli xil o'qitish usullarini qo'llash uchun deyarli cheksiz imkoniyatlarga ega: o'quvchilarni guruhlariga bo'lish, jamoada ishlash, aqliy hujum, interaktiv test va so'rovnomalar, videokliplar, taqdimotlar, Internet materiallari va boshqalar. Shu bilan birga, o'quv jarayonida qo'llaniladigan materiallarni saqlash va ko'paytirish, qayta ishlatish, shu jumladan masofadan turib foydalanish oson. Sinov natijalari

¹Sahni, M., & Sharma, A. Multimedia compared to Text for Online Learning in India. Asian Journal of Distance Education, 10(1). 2012. P.35–44.

²Paul Kawachi, Ramesh Sharma, Sanjaya Mishra. Developing Materials and Choosing Media. Tamilnadu, India. 2005. P.19.

³Praveena, K.B., & Srinivasa, K.S. Interactive multimedia : A technological wave in education. Edutracks, vol.10. 2011. P.6–8.

va bilim bo'laklari bir zumda qayta ishlanadi, saqlanadi va efirga uzatiladi. Keyinchalik foydalanish yoki onlayn translatsiyalar uchun ma'ruzalarni videoyozuvga olish imkoni mavjud bo'ladi.

“Biologiya darslarida multimedia taqdimotlaridan foydalanish dars maqsadlarini amalga oshirishda maksimal samaraga erishishga yordam beradi. Multimedia taqdimotlarini yaratish orqali har bir o'qituvchi o'z darsini ijodiy rejalashtirish imkoniyatiga ega va undan darsda foydalanish matn, interfaol xaritalar, jadvallar, diagrammalar, video yoki audio fragmentlar kabi taqdimotning turli shakllarida ma'lumotlardan foydalanish imkonini beradi¹.

“Multimedia kommunikatsiya texnologiyalari boyicha kelgusi o'n yilliklarda ishlash uslubimizni tubdan o'zgartiramiz. Qayerga borsangiz ham sizning virtual ish joyingiz kompyuter integratsiyasi, telefon modamlari, faks (statsionar va portativ), mobil telefonlar, konferensiya qo'ng'iroqlari va video konferensiya qo'ng'irog'ini qabul qilish imkonini beradi”².

Multimedia kurslari, shuningdek, olingan bilimlarni nazorat qilish uchun interfaol xususiyatlarga ega individual masofaviy ta'lim uchun ham, guruhli o'qitish uchun ham qo'llanilishi mumkin.

Multimedia texnologiyalari o'quv jarayonini boyitadi, o'quv ma'lumotlarini idrok etish jarayonida o'quvchining aksariyat hissiy komponentlarini jalb qilgan holda o'rganishni yanada samarali qiladi. Multimedia texnologiyalari tufayli og'zaki nutq statikdan dinamikaga aylandi, ya'ni vaqt o'tishi bilan o'rganilayotgan jarayonlarni kuzatish mumkin bo'ldi.

Multimedia va gipermedia texnologiyalari kuchli taqsimlangan ta'lim resurslarini birlashtiradi, ular birinchi navbatda axborot va aloqani o'z ichiga olgan asosiy vakolatlarni shakllantirish va namoyon qilish uchun muhitni ta'minlashi mumkin. Multimedia va telekommunikatsiya texnologiyalari umumta'lim tizimida prinsipial jihatdan yangi uslubiy yondashuvlarni ochadi³.

Yuqorida sanab o'tilgan qulayliklardan tashqari, yana ko'pgina imkoniyatlar mavjud. Hozirda siyosat, iqtisodiyot, ijtimoiy va madaniy turmush kabi barcha sohalarda o'zgarishlar hamda islohotlar amalga oshirilayotgan paytda O'zbekistonda chegaralarning tan olinishi va daxlsizligi, mustahkam va chinakam tinchlik uchun shart-sharoit yaratish jarayoni kechayotgan yurtimizda xorijiy davlatlarning ko'plab oliy o'quv yurtlarining filiallari tashkil etib, ularning o'quv

¹ Singh, Y.G. A study of effectiveness of multimedia programme in teaching biology. International Research Journal, 2010 . P.21.

² Multimedia Applications in Pakistani Education Dr. Ahsan Akhtar Naz• Dr. Rafaqat Ali Akbar••. Journal of Elementary Education, Lahore – Pakistan Vol. 19(1-2)2009. P. 51–60.

³ M. Natarajan. Use of online technology for multimedia education. National Institute of Science Communication and Information Resources (NISCAIR – CSIR), 14, Satsang Vihar . New Delhi, India. 2006. P. 250.

jarayoni bilan bog'liq ilg'or zamonaviy usullari ta'lim sohasiga tatbiq etilmoqda. Xorijning ta'lim jarayonidagi o'qitish usullari, yangi pedagogik ta'lim texnologiyasidan foydalanib, ularning tajribasiga tayanilmoqda. Haqli ravishda ta'kidlash joyizki, ta'lim sohasidagi islohotlarning amalga oshishida xorij investitsiyalarining alohida o'rni bor. Respublikamizda bugungi kunda kompyuter texnologiyalari va Internet tarmog'ini rivojlantirishga katta ahamiyat berilyapti. Buning samarasi o'laroq o'quv jarayoniga ta'lim texnologiyasini tatbiq etish ijobiy natija bermoqda. Zero, o'quv yurtlarida informatika va axborot texnologiyalari fanlarining o'qitishi – davr talabi bo'lib qolishi tabiiydir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dr. Ahsan Akhtar Naz• Dr. Rafaqat Ali Akbar••.Multimedia Applications in Pakistani Education Journal of Elementary Education, Lahore – Pakistan Vol. 19(1-2)2009
2. Natarajan M. Use of online technology for multimedia education. National Institute of Science Communication and Information Resources (NISCAIR – CSIR), 14, Satsang Vihar . New Delhi, India. 2006.
3. Nimavathi, V., & Gnanadevan, R. Effectiveness of multimedia programme in teaching science. Edutracks. New Delhi.Neelkamal. 2008.
4. Paul Kawachi, Ramesh Sharma, Sanjaya Mishra.Developing Materials and Choosing Media. Tamilnadu, India. 2005.
5. Praveena, K.B., & Srinivasa, K.S. Interactive multimedia : A technological wave in education. Edutracks, vol.10. 2011.
6. Sahni, M., & Sharma, A. Multimedia compared to Text for Online Learning in India. Asian Journal of Distance Education, 10(1). 2012.
- 7.Singh, Y.G. A study of effectiveness of multimedia programme in teaching biology. International Research Journal, 2010.

G'ITYOSOV BOBUR

tayanch doktorant, TDSHU

Xitoy ta'lim muassasalari tomonidan tuzilgan ta'lim shiorlarining leksik-semantik tasnifi

Annotatsiya. Modallik til sistemasining turli darajadagi birliklarining har birida mavjud. Morfologik tizim turli darajadagi birliklarning bir qismidir. Modallik esa bu gapning turli vositalar bilan ifodalangan funksional-semantik kategoriyasidir. Mayl kategoriyasi (tobelanish) fe'lining morfologik kategoriyasi bo'lib, modallikni ifodalovchi vositalardan biri. Lingvistikada modallik tushunchasi fe'ning mayl kengroq hisoblanadi.